

Avigdor Hameiri

A daloló máglya utolsó fejezetei*

A Phönix

1.

Zsidó állam. Ideáljaink ideálja.
Megvalósult a nagy illúzió. Állam vagyunk.
„Vagyunk.”

Descartes szerint: „Gondolkodom, tehát vagyok!”

Mi a jele annak, hogy állam vagyunk?

Spinoza szerint az állam első törekvése a hatalom kell hogy legyen, mégpedig olymódon, hogy az egyén önfenntartási ösztönét úgy fékezze, törvényeinek erejével, hogy azok a legkevesebbet zavarják egymást.

Ez nagyon jó és szép. Ez szinte magától értetődik. Mózesnek majdnem mind a hatszázötvenhárom parancsa ezt célozza: Akartok állam lenni? „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!” Kicsit sok is. Egyelőre csak élni hagyd. Ne élj az ő rovására, ha nem – minden más lehetsz, csak állam nem!

De ami államunknak elsősorban más gondja van, résen kell állnia, hogy más államok el ne nyeljék. Spinoza-féle hatalmat fenntartani a rendőrség feladata, s még sokáig fog tartani, míg felebarátunk megtanulja, hogy a rendőrség csak arra vigyáz, hogy ne tegyünk olyat, amelyet nem szabad, de a „nem szabad”-on kívül van még más is, ami nem illik. Ezt úgy hívják, hogy illem.

És a más államokkal szemben való résen állás sokkal többet követel a polgártól, aki évszázadokon keresztül az Államról álmodott és imádkozott érte: mindenét követeli, pénzét is, életét is, adót, hadse-
reget.

Az évszázadok óta néha dühöngő, néha lappangó pestis, a zsidógyűlölet, mely eddig a zsidó egyénre vicсорította fogát, most a zsidó államra feni. Ez a mi mai ellenségünk a legaljasabb, legbutább. Nem érdek-ellenség, hanem okatlan, gyűlölettel ellenség. Ez nem a saját hasznát akarja, hanem a mi kárunkat. A halálunkat. Ez a világtörténelem legbornírtabb, legidiótább állam-kosnak a tanítványa, kinek már a neve is balga, göle, szimbólummá vált: Hitler.

A zsidó államnak még két ellensége van: az első a közvetett érdekellenesség, a nyugati nagyhatal-

mak. A másik az ideológiai ellenség, Oroszország¹, s a harmadik patológikus ellenség: saját magunk.

A nyugati nagyhatalmak számára a zsidó állam, mint olyan, se nem oszt, se nem szoroz. De tudják, hogy a kis zsidó állam világosságot, felvilágosodást, fejlődést és haladást hoz a közel-keleti középkori feudális vaksötétségbe.

Oroszország érdekébe szintén nem ütközik a kis zsidó állam, de ideológiai programjába beletartozik a zsidó népet, mint nemzetiséget likvidálni. Ezt meg is teszi, mégpedig nem gyűlöletből s nem is gyűlölettel, ellenkezőleg: magához öleléssel, bekebelezéssel, asszimilációval. Az Oroszországban élő néhány milliányi zsidó ifjúság máris elveszett saját népe számára. És minthogy a zsidó állam új élesztő ereje a zsidó nemzeti gondolatnak, mely az egész világ zsidóságát képes magával ragadni, természetes tehát, hogy Izrael államnak is el kell tűnnie. Ha feltételezzük, hogy Oroszország háború esetén bevonul Izraelbe, úgy a zsidó állam saját magától feloldódik az úgynevezett „marxista tények” alapján. Az első áldozat a héber nyelv, tehát a héber kultúra lesz. A „marxista tény” az, hogy itt, a Közel-Keleten az arab nép milliói élnek, nyelvük, kultúrájuk arab, lehetetlen tehát egy-két milliányi ember számára ilyen nagy héber kulturapparatust fenntartani. Ma-

gában Oroszországban ápolják, fejlesztik, sőt bizonyos mértékben tenyésztek a különféle primitív törzsek népi kultúráját (kalmük, csuvas, jakut, kirgiz stb.), és ugyanakkor likvidálták a kormány által is elismert jiddis kultúrát, élő költőivel, íróival s dramaturgiaival együtt, akik pedig teljesen a szovjet vonalon jártak igen tehetségesen. A likvidáció pontosan egybeesik a zsidó állam csillagának felfelé ívelése időpontjával. Adódik egy sátáni abszurdum: a magyar, román, albán, bosnyák, kalmük kultúrák megmaradnak, de az ősi héber kultúra, amely az egész kultúrvilágot szoptatta és nevelte, legfeljebb múzeumi polcokra kerül, szépen bebalzsamozva, kezdve a Bibliával, a Talmudon át Juda Halévyn, Ben Jehudán, Bialikon keresztül, szépen le lesz seperve a világtörténelem s kultúra olvasóasztaláról. (Ezért éheztem én össze majdnem ötvenezer verset és prózát?)

A harmadik legveszélyesebb ellensége a zsidó államnak mi saját magunk vagyunk. Ez a veszély három betegségből áll. Egy: a veszélyérzet teljes hiánya, helyzetünk megismerésének tompasága. Úgy élünk itt, mintha egy nagy világ polgárai volnánk. Amíg a tömeg ilyen mennyországi biztonságban érzi magát, hagyján, mindenesetre jobb, mintha félne, mert akkor állandó pánikban élnénk, de tragikus dolog látni, hogy a parlamentben összesen három-négy olyan képviselő ül, kinek minden beszédjéből kiérzik, hogy tisztában van a helyzettel és saját feladatával. A hazaszeretet szimbóluma a gyermekét féltő, okos anyának. Aki nem úgy félti hazáját, mint anya a gyermekét, az hazaáruló, vagy korlátolt. A Kneszetben egy ízben – bosszantásomra – éppen egy anya tört ki a következő szavakban:

– Hát csakugyan olyan gyengék vagyunk, hogy lányainkat is mobilizálni kell?

Tessék jól idefigyelni: ez az anya félti lányát a katonáskodás fáradalmaitól, mert kényelmesebb azt képzelni, hogy a Haza elég erős.

Kettő: ebből a korlátolt, biztonságosnak látszó állapotból folyik a második betegség: minden áldozattól való húzódozás. Ha szóvá teszed valakinek, hogy hadseregünk nélkül pár napon belül a halakat vagy sakálokát hízlalná becses teste, így felel: tudom én ezt nagyon jól, kiszámíthatom, mennyibe kerül egy ilyen hadsereg naponta, igazán ámulatba ejtő, ha rá gondolok egy-egy percre – de csak egy percre; ha szeme elé tárod a várható konzekvenciákat, hogy akkor hát miért sokallja az adókat, azonnal kész a válasz. Vagy: „Miért éppen én? Vannak nálam sokkal gazdagabbak!” – Avagy: „Pazaroljanak kevesebbet!” – Esetleg: „Minek ekkora hadsereg? Ennek a fele is pozdorjává zúzza azt a csőcseléket!”

Három: A nép teste-lelke pártokra bomlott, a nép még el se jutott a primitív morva király, Szvatoptluk bölcsességéhez, aki fiainak egy tanulást hagyott örökségül: A csomóba kötött vesszőköteg eltörhetetlen, de ha széthull, minden egyes darabja apróra törhető.

Rambamról, a nagy orvosról van egy legenda, a darabokra szétvagdalt emberi testet tökéletesen össze tudta illeszteni s újra életre kelteni. E szimbólum azt jelzi, hogy ez a zseniális zsidó szellem, népe összes szektáit egyetlen egységes szellemű családdá forrasztotta. Ez Rambam örök népszerűségének titka.

Manapság magát Rambamot is pártokra szagatják.

2.

Amikor tizenöt-huszonöt évvel ezelőtt rímekbe s ritmusokba fűztem népünk lelki betegségeinek diagnózisát (amely aztán verseskönyvemben megjelent), azt mondta a Biblia nagy kommentátora, S. L. Gordon:

– Rémesek ezek a versek, de mégis szükség van valakire, aki erről is beszél. Egy biztos, a zsidó államban udvari költő nem leszel. Még szerencse, hogy a stílusod szimbolikus, nem mindenki érti. De aki érti – sínyli.

Senki nem veszi magára, mert vicc. Rabinovicsot hatalmas pofon éri: „Nesze neked, te piszok Kohn!” Rabinovics elröhögi magát: „He-he-he, nem is Kohn vagyok, hanem Rabinovics.”

– Kedvem volna kommentárt írni ezekhez a versekhez. A mi tanítóinknak sejtelmük sincs szimbolizmusról, tehát a tanítványoknak sem. Glücksohn (a Haárec szerkesztője) azt mondja: túlzás. Panaszkodott Bialiknak. Különösen bántja őt az „aranyfogú Kannibálok” – meg a „körülmetélt gorillák”, aztán meg a „disznó mohósággal saját hasunkat faljuk”. Bialik röhögött: „Új parnósze! Mojl a gerilláknál!” – De Glücksohn tovább dühöng: „A zsidó népről ilyeneket írni! Ez egyszerűen antiszemitizmus!”

Itt tulajdonképpen évszázados kiváltsággal állottam szemben. A zsidóknak nemzedékeken át az volt a meggyőződésük, hogy zsidó ember nem képes gyilkolni. Hiszen maga Kuk rabbi is ezen az alapon esküdött meg a bíróság előtt, hogy Arlosoroffot nem zsidó ölte meg. Azonkívül az volt az általános chaszid elv, hogy zsidót védelembe kell venni, de vádolni nem szabad. Persze a galut rengeteg szenvedése és alaptalan, aljas vádaskodások (vérvádak) után már eleve tiltakoztak minden becsmérés ellen. Pedig a Próféták s még előttük maga Mózes úgy korholták a zsidó népet, ahogy azt soha

más nem tette. Meg ezek a Próféták voltak, akiknek szavai az idők folyamán elvont poézissé alakultak. De már kezdtem sejteni és érezni, hogy minél szabadabban, otthonosabban és gój nélküliben érzi magát a gettó-zsidó tömeg, morálja annál inkább lazul. A galutban megvolt a szép ambíció: különb lenni a nem zsidónál erkölcsileg, etikailag (amit Achad Haám is nemes ambíciónak nevez). A zsidó diák túltett nem zsidó társán, úgyszintén a kereskedő, a lateiner s a kézműves, és nemcsak munkában, de luxusban is. Egyízben Dizengofftól öt font honoráriumot kaptam „Adjatok nekünk gójokat Tel-Avivba!” című cikkemért. (Az angolok s arabok nem számítottak, az angolok nem voltak gazdanép itt Palesztinában, az arabokra pedig lefelé nézett a zsidó és nem is hallottam soha, hogy arabra zsidó azt mondta volna: „gój”.)

Ezt látva s még rosszabbat sejtve, valóságos kétségbeesés vett rajtam erőt. Egyszer azt álmodtam, hogy egy partjaláthatatlan *lejtő* tengeren lefelé vágat egy zsidókkal teli, ködlángokban lobogó óriáshajó, és az utasok röhögve imdákozzák a hatikvát.

Fekete sejtelmem bevált.

Míg a lapok s a rádió egymás után tüzeltek a hajmeresztő híreket Németországból, addig itt estélyeket rendeztek, báloztak és römiztek éjszakákon át. A bíróságok túl voltak terhelve laktér-perekkel, melyeket vagy a háziúr folytatott a laktér felemelése érdekében, vagy a lakó, aki – ha biztonságban érezte magát – sportból idegszakadásig gyötörte a háziurat. Ha a lakó egyetlen napot késett a bérfizetéssel, kilakoltatták. Nem ritka jelenség volt látni nyomorult özvegyasszonyt négy-öt gyerekkel, zuhogó esőben kuporogni az utcán, volt lakása előtt. S nem akadt a járókelők között senki, aki megkönyörült volna rajtuk. Sehoh a világon nem fogadtak be hontalanná vált német zsidót annyi gyűlölettel és megvetéssel, mint itt, Palesztinában. Az ürügy szent panasza az volt: „Nem beszélnek héberül!” Egyszer szemtanúja voltam egy megrázó, csendes tragédiának, amely azóta is kísért, mint valami rémnovella, amelyet sose fogok megírni. Lakásommal szemközti ház előtt megáll egy nagy bútorszállító kocsis, s az emberek kezdik behordani a bútorokat az üres lakásba. Csendes, szomorú, harmincöt, negyven év körüli gyászruhás asszony utasítja a munkásokat halk hangon, apatikusan, hová helyezék a bútorokat, zongorát, ezt, azt. Estefelé, amikor a munkások elmentek, s egy témáni asszony rendbe hozta a szobát, az egyedül maradt asszony előszedett valahonnan fényképeket, leült, hosszan nézegette, aztán egyenként megcsókolta valamennyit. Majd kinyitotta a zongorát, a képeket a kottalécra rakta, s miközben hosszan bámulta őket, lassan, ját-

szani kezdett; alig játszott vagy tíz taktust, ráborult a billentyűkre és keservesen, vadul zokogni kezdett.

Egy kis Szomoró-novellának ez elég is lett volna, de nem az aljas Valóságnak: lejött a háziúr és hanges botrányt csapott, amolyan jiddis-dájcs skandalumot. Nagy nehezen kivettem, miről van szó. Hogy micsoda szemtelenség, széltében-hosszában elterpeszkedett itt, ahelyett, hogy kifizetné a házbér hátralékos összegét, leül zongorakoncertezni anélkül, hogy megkérdezné tőlem, megengedem-e egyáltalán, hogy kalimpálgjon a házamban! Így mondta: „... ich erlöbe aich das Kalpperáj in májn Hóze” – ez annyira kevert zsargon-zagyvalék, hogy még azt se tudtam kivenni belőle, miféle nemzetiségű lehetett ez a háziúr.

*Jaj be nagyon csúnya vagy
Világzép Ráchel ivadéka.
A Nap, a Vér, a Szív, az Agy
Meg-megtorpan egy percre néha:
Érdemes volt-e?
Trágyagőz-felbőlk a kék égen,
Pacsirták hullnak fojtott-holtan.
Szakítod le ruhád az elmúltan,
Terülj el némán s halj meg szépen,
Isten-árva, te.*

3.

Juda törzsének tízezer gyönyörűséges, virágzó palántája újra kitavaszkodott Éden Kertjéből, egyelőre ez a zsidó állam ára.

„Büszkék vagyunk a mi hőseinkre” – van-e ennél aljasabb, baromibb meggyalázása az apai-anyai gyásznak. Amely „bár égbe kiált, iszonyúan hallgat”?

Aki maga nem harapott bele ebbe a mérges-keserű, könnydús pokol-gyümölcsbe, ne mondja nekem, hogy – akárcsak megközelítően is – fel tudja fogni, mi az, ha valakinek fia vagy lánya meghal. Ha a lányom eltűnésekor az angyal kivette kezemből az ajkamhoz emelt méregpoharat, hát most nem beszélt: a tizenhat gyerekes nővérem legszebb, legvarázslatosabb, huszonhárom éves fia elesett. A fegyverszünet előtti utolsó napon.

Van-e ennél nagyobb fizetség?

Hátha van?

Még a szabadságharc előtt, a mi szerencsétlen belső harcunkban – leírni is förtelmes – halálra s félholtra, nyomorékká kínoztak ellenfeleket, zsidók zsidókat.

Az elképzeléshez is beteges fantázia kell.

Mikor ezt megtudtam Jeruzsálemben, elmentem Kuk rabbi sírjához: – „Rabbi! Kínozták őket! Kezeiket, lábaikat eltörték! A testüket tépték!”

A temető-őr hozzám lépett:

– Avigdor úr... rosszul érzi magát... elviszem... –
Valami pszichiátert mondott.

– Még nem, még nem – megnyugtattam meg.

Hát nem nagyobb ár ez? Látni a zsidók istenét haldoklásában, és semmit nem tehetni. Hátha egyszer engem is elővesz egy kolléga? Hiszen csak azért nem tette eddig, mert leghalálosabb fegyvere a tett volt. Most itt az alkalom... „És átkovácsolják majd a tollukat kín-szerré.” Nem náci versfaragó vágta-e le a költő Erich Mühsam kezének ujjait? A szadisztikus hajlamot nem éppen a maximális megnyilvánulásokból állapítják meg.

A zsidó állam kikiáltása történelmi szükségszerűség volt. Éppen eljött az ideje. Aztán meg a hitleri katasztrófa, amelyet az összes népek vagy bárgyú közömbösséggel, vagy szadisztikus várakozással szemléltek, a végén mégis felébresztett bennük valami szegényérzet-félét, felocsúdtak a kábulatból: Legyen egy zsidó állam! Voltak olyanok is, akik biztosra vették, hogy az irdatlan nagy arab horda a tengerbe seper bennünket.

De nem! S aztán felébredt a lelkifurdalás kompenzációja – a zsidó állam iránti világszimpátia.

De ennek a rokonszenyvek politikai alapja hadseregünk csodálatos győzelmében rejlik.

4.

Vannak a történelemnek jelenségei, melyek fenoményszerűek, mert furcsák az okozatai. Az, ami tények alakjában megnyilatkozik, nevetségesnek tűnhet a felvilágosodott ember szemében, aki inkább a véletlen fogadja el, mint a csodát.

Ilyen két jelenség Amerika szerepe a zsidók történelmében.

Az első Amerika felfedezése volt.

Amikor a Sátán már nagyban főzte tervét, hogy a zsidókat kikergessék Spanyolországból, egy zsidó családból származott keresztény, Columbus fejébe vette, hogy a tengeren át Nyugat felé indulva Kelet felől fog visszaérkezni Spanyolországba. Így fedezte fel Amerikát, ahol pár száz évvel később a hontalanná vált zsidók új hazát találtak. A történész urak vonakodnak összefüggést látni e két tény között, a tiszta ész ezt nem engedi meg. Mert tiszta ész csak az állatoknál engedi meg az Ösztön korlátolatlan-ságát, ott aztán sok mindent ráhagy, mint a vallásos ember Istenre.

A második történelmi jelenséget most éljük, mint önálló zsidó állam. Képzeljük el egy pillanatra is fiatal államunk helyzetét az amerikai zsidóság nélkül. Elgondolni is rossz. De nemcsak gyakorlati szem-

pontból, hanem politikai és rokonszenyvi tekintetben is.

Az amerikai zsidóságnak a zsidó állam történetében való mai szerepe az, hogy mind gyakorlati, mind politikai s nem kevésbé tudományos erejével tudatosan-ösztönösen felvette a harcot a zsidó állam fent említett három ellenségével: a zsidógyűlölet hitleri frontjával, a nyugati nagyhatalmak érdekszférájának közvetett veszélyeztetésével, mely harcban a nagyhatalmi szimpátia is az amerikai zsidó választópolgár cionista-frontjához szegődött, úgyszintén az orosz ideológiai, principiális fronttal.

Ez az a front, amely kiforgatott engem világfelfogásom legutóbbi álláspontjából: Oroszország iránti hitemből.

Ennek a hitnek két alapja volt: a marxizmus, mely erkölcsi hiten és tudományos alapokon épült fel. A második pedig a zsidó katasztrófa, melynek keservessége megerősítette bennem azt a tudatot, hogy ebben az aljas, a háborúkon, milliók szenvedésén, éhség-kínján gyarapodó, élősködő kapitalista világra, mely szadista hidegvérrel tűrte a zsidó nép kiirtását – semmi remény nincs arra, hogy népünk újra talpra állhasson, ember az emberek között, nép a népek között lehessen. Ez a tény kétségbeesett zsidó alternatívát rögzített meg bennem: itt csak két lehetőség van, vagy nácizmus, vagy kommunizmus! Állandóan lappangott ugyan bennem az égető kérdés: Miért nem dobatott Sztálin a kínlágerekben őhöz imádkozó, szemeiket reménykedve feléje emelő páriákra egyetlenegy szimpátia-bombát. „Világ árvái, gondolunk rátok!” „Reméljétek!” Ez a szentimentális vágy azonban elmosódik az álmaimat lidércce poklosító kín-hörgések vágóhídi vértüzeiben Bosszú! Bosszú! Bosszú! Egy világegést, vízőzönt, földrengést adj rá, te istenek bosszúálló Istene!

Aztán jött két kiábrándító, fejbeverő hír Oroszországból: a jiddis kultúra tökéletes megsemmisítése, majd a zsidó orvosok elleni vérvád.

Fel kellett fedeznem, hogy a zsidó nép és nagy múltja, kultúrája, civilizációja, teste és lelke Sztálin és rezsimje szemében nem ér fel a bolgár vagy akár a jakut néppel. Hol van a drága, zseniális Perc Markis költőpajtásom? Hol van Regelson Dobruszin, Efraim Kaganova, Icik Pfefer?

Hát újra csak azért nincs joguk élni s alkotni, mert zsidók?!

Marxizmus, szocializmus, kommunizmus, amit mondtok – de a Zsidó Államban! Csak úgy, mint a magyarok vagy a kirgizek! És héberül, a világ kultúrájának s etikájának évezredes bölcső-nyelvén!

És ha Nagy Péter és Rettenetes Iván és Bogdan Schmelniczki megszentelt hősök, hát Herzl is az! S legalábbis olyan kommunista, mint ők!

„Sztálingárd” című versem? Büszke vagyok rá. Sztálingrád a zsidó sorsnak élethalál-kérdése volt. A sztálingrádi győzelem megadta a választ: Élet!

5.

És itt van, dühöng negyedik ellenségünk, a pártokra szakadt ország, melynek hullaszaga megfojt. Ennek az ellenségnek a szövetségese a fenékig rothadt erkölcs. Tévedés az, hogy a pártok bomlása elrothasztja életünket. Az igazság: a rothadás szüli a pártokat.

Megalakult az első kormány. Az első Héber kormány. A világ összes rádióállomásai sugározták szét a hírt: a Zsidó állam első tényét.

Az egész világ zsidósága foglalta imájába az első kormány tagjainak nevét.

Tizenkét tagja van.

– Tizenkét törzse Izraelnek – mondja egy zsidó az utcán a Kneszet kapuja előtt.

– Az élen Dávid, Dávid király – mondja a másik.

– „Mint az álmodók voltunk” – idézi a harmadik zsoldárt valaki.

– Csípj meg, hátha álmodom – mondja egy pesti ismerősöm, aki hatszor sebesült meg a szabadságharcban.

– Te hülye, ilyen álomból akarsz felébredni? – mondja a bajtársa, aki fél szemét otthagya a háborúban. Ha erről kérdezik, így felel:

– Otthagytam, hogy „szemmel” tartsam az arabok dolgait. Az én „szemem” elől nem bújnak el a hékások!

Egy munkás ismerősöm álldogál az utcán.

– Mi az, szabadnapos vagy?

– Dehogyan is, hallani akarom az első kormány kihirdetését.

Tel-Aviv város ünnepi hangulatban van.

De mindjárt másnap megjelenik a *Szenny* című moszat hetilap, és szerkesztője a sárga földig lerántja a kormányt.

Később a *Trágya* című vulgáris lap így ír: „azokban a napokban még voltak örültek, akik önként mentek háborúba.”

Aztán egy harmadik, a *Miazma* című, pofabőr nélküli gengszter-hivatalos: „Ez örömmünnepe? Ez gyásznapi! Meg kell tudni, kik ülnek odafenn!”

Az antiszemita nem is tudják, mit csináltak belőlünk. Ők csak egyszerűen bántani, kínozni akartak bennünket, de kínjainkban nyomorék férgékké váltunk.

Van-e nép Európában, amely nem bántott bennünket?

„Nincs gyávább dolog, mint gyengébbet bántani. Ha valaki pofon vág a baloldalon, tartsd oda neki a jobbot is.”

Vagy húsz-huszonöt év előtt a párt-düh annyira elfajult nálunk, hogy esténként az emberek véresre verték egymást a Seleg Levanon kávéház előtt. S aki békéltető, csitító szándékkal beavatkozott, véres orral távozott. Már nem lehetett kibírni a szégyent az angolok és arabok előtt. Álltak és röhögtek. Ekkor előadást tartottam a Népházban, s azt mondtam: ha van valaki a vitatkozók között, aki csak vitatkozni akar s nem verekedni, emelje fel a kezét. Szép számmal jelentkeztek. Ekkor azt mondtam: ha van valaki, aki véget akar vetni a véres vitának, azt tanácsolom, ha valaki vita közben kezét emel rá, ne reagáljon. Hagyja magát: tessék! Én nem ütök vissza! Ha azt gondold, hogy ezzel sikerül meggyőződnöd, hát üss!

Másnap este megszűnt a verekedés. Az egyik, még mielőtt kimondta volna a varázsmondatot, már megkapta a pofont, de nem ütött vissza, hanem odartotta az arcát: tessék! Üss! Harmadnapra a Beth Haám igazgatója az élehumorú filozófus, dr. Szela Benfstein, megint meghívott egy előadásra. Zsúfolásig megtelt a Beth Haám. Előadásomban elmondtam a hallgatóságnak az előző napok eseményeit, erre dr. Szela Benfstein előhozta a kulisszák mögül azt az embert, aki a pofont kapta, s azt mondotta, felemelve mindkét karját:

– Ecce homo! (Íme az ember!)

Dörgő taps ünnepelte a hőst. Mert az volt.

Ezért az előadásért dupla honoráriumot kaptam. Megosztokodtam rajta a hőssel. Szegény munkanélküli proli volt. Lócsildnek hívták az istenadtát. Úgy szokott bemutatkozni: „Majdnem Rotschild.”

A varázsigé azonban csak belső használatra volt jó. Mert ha nép alkalmazza más néppel szemben, el van veszve.

S ez az, amire nem készül Izrael állama. Tegyük azt először a jó keresztény népek. (Még India filozófusa sem hallgatott e tekintetben modern Jézusára, Ghandira.)

Zsidó állam, zsidó nép. Higgyék el a népek, nem leszünk rosszabbak a kultúrnépeknél. Sőt, ígérjük, amennyiben az akarunktól függ, nem adunk új Bibliát a világnak. És nem szállítunk többé istent senkinek. Nem bosszantjuk többé Tacitus dominust láthatatlan istenünkkel és az általában nem túlságosan esztétikus római lakmározókat a mi rabbi Akiva s rabbi Jochanan-féle kincs testi s lelki tisztaságával. Nem kényszerítjük többé Spinozát Goethére,

Freudot az emberi lélek kutatóira, s Einstent az egész emberiségre s emberiségre.

Ami pedig a szomszédokat illeti, s különösen Egyiptomot, hát ők csak a sötétséget kapták tőlünk, mármint Mózesztől, aki ugyan csak három napig borította rájuk, de ők megtartották, és középkorivá fejlesztették. Túléljük majd őket is, az arab politika

nervus antipaticusát is, a főmufettit, a gyengébbek kedvéért: mufett egy bizonyos cseppfolyós fegyverrel harcoló kis állat bőre, s megint csak a Biblia jel-szavával élünk tovább: „És szólt Isten: legyen világosság s lőn világosság.” Mi ugyanis a túlélés Isten kegyelméből való művészei vagyunk. Allah akbar, amen.

A héber parlament

1.

*Ha mindezek után megint
csak fellép egy kicsinyes agyú
nemzedék, akkor az egész emberáldozás
hiábavaló volt.”*

(R. Icse Meir Levin /jóléti miniszter/ Auschwitzban elpusztult testvérének utolsó szavai.)

Rabi Eleazar megállapította: akivel a csoda meg-esik, az maga észre se veszi, hogy csoda történt.

Hányan vannak köztünk, akik látják, hogy ami megesett velünk ebben a században, tulajdonképpen isteni csoda. Kezdve a teuton kannibál fellép-téig a héber ajkúak parlamentjéig. S nem kisebbíti a csoda méreteit, hogy a gorilla nem tudta s egyetlen szegletes fejű professzor szolgája nem mondta el neki soha, hogy semmiféle élőlényfajta kiirtani nem lehet, amíg el nem végezte – előttünk és saját maga előtt is ismeretlen – rendeltetését, élethivatá-sát. Ha elvégezte, akkor eltűnik magától.

Zsidó parlament. Már meg is szokták. Mintha csak járna nekik-nekünk. Kérdezd csak meg őket: persze, hogy jár, „hatmillió zsidó pusztult el” aztán pedig „tízezer ifjút áldoztunk érte”. Milyen szép, kollektív érzés. Azért halt meg hatmillió zsidó, hogy én most boldogan elveszem az isteni csodát, azért hörgött kínjában Chatem Koha és Klein Zsuzsi és Janika, hogy én most feloldódom a zsidó állam lét-rejöttének gyönyörű érzéseiben.

A valóságra akkor döbbsentem rá, amikor levelet kaptam az Írók Egyesületétől, hogy a kormány fő-titkára engem szemelt ki a parlament stilizátori tiszt-ségére. Három órával később kaptam a főtitkári hi-vataltól a meghívást.

Mi történt itt?

Persze, Zsidó Állam. Azt szinte elfelejtettem, hogy ez fizetéssel is jár. No, de ilyet!

Egy lap, a *Maáriv* azt írja: „Végre, a megfelelő ember a megfelelő helyen!”

A drága Barsi doktor bácsi nagyon szívélyes

hangú levélben gratulál, de a végén rezignáltan megjegyzi, „ki tudja, meddig bírja ki? Nincs magá-nak türelme és szorgalma semmihez...”

Barsi bácsinak joga van korholni. Jó barát.

Popper Miklós a legintimebb pajtások egyike azt mondja: „No, kivel fogsz először összeveszni?”

Neki is joga van... Ifjúkori pesti barát.

És még egynéhány jó barát, akiknek szintén joguk van vigyázni rám.

De Csoszi – szintén pesti barátom – azt mondta: „Legyen okos (nevetve). Itt valami nincs rendjén. Nehogy kiüssék a nyeregből.”

Sumámi azt írja levelében: „...hogy végre elismerik magát... Hiszen jobban tud héberül, mint... s mi mindnyájunkkal együttvéve...”

Eleinte fogalmam se volt, mi a tulajdonképpeni feladatom. Javítani Majmon rabbi vagy Ben Gúrion, vagy Pinhász héberségét? Az egyetlen utasító szó, amit roppant finom udvariassággal kaptam, az volt, hogy mindenkinek meg kell hagynom saját, egyéni stílusát, amennyiben van neki... Erre azt feleltem, hogy nem is lehetek olyan bőkezű, hogy saját stílu-somat pazaroljam az emberekre.

De alig múlt el egy hét, és már körülbelül tudtam is, mi a feladatom körvonala és alap-princípiuma. Mikor azt kérdezte tőlem X., hogy mi a princípiu-mom a munkámban, azt feleltem, hogy kissé hason-lít Kant kategorikus imperativusához: a héber Han-sard nyelve olyan legyen, hogy az iskoláknak tan-könyv-mintául szolgáljon. De ha ez túl általános – mondtam –, szolgálhatok pontosabb válasszal: az én princípiumom a világosság, az értelem. A nem világos héber szöveget csak Mózesnek lehet elnézni. De quod licet Mosis, non licet Prosia. Lassan kide-rült, hogy mind a százhusz ember – valamennyien jó hebraisták – egyformán ludasak ebben a tekin-tetben.

2.

Ahhoz, hogy a magyar olvasó némileg megértse, miről van itt szó, átterelem a kérdést magyar nyelv-

re, persze már amennyire analógiát lehet vonni a kettő között.

Mit jelent például ama megállapítás, hogy Móra Ferenc a magyar nyelv mestere? Semmit se jelent. Mert mit jelent az: jól ismerni egy nyelvet? A nyelv ismerete éppen olyan, mint a sakkjáték fortélyainak ismerete – végtelen. Hogy mit jelent tehát „jól tudni” egy nyelvet, semmi esetre sem azt, hogy alaposan ismerni a nyelvtant. Azt sem jelenti, hogy a szótár minden kifejezését betéve tudni. Beszéljünk azonban egyelőre az egyszerű halandóról. Mi az átlagembernek a *minimális* nyelvi mértékegysége? Hogy hibátlanul beszéljen és hogy világosan beszéljen. A magyar nyelvben ez a két feltétel úgy viszonylik egymáshoz, mint a magyar emberhez. Már csak azért is, mert a hibát minden hibásan beszélő ember észreveszi, holott a nem világos beszédet ezer közül, ha egy. Mert semmi szintakszis nem határozza meg pontosan, mint jelent az a fogalom: világosan beszélni, írni.

A héber nyelvvel másképpen állunk.

Az imént azt mondta nekem egy igen pedánsan öltözött állami hivatalnok, régi ismerősöm, kinek már javítottam héber beszédét (komolyan sosem cselekszem ezt az udvariatlan gesztust):

– Hát, ami a héber nyelvet illeti, nem illik kijavítani!

Barátaink titokban összenéztek, én más tárgyra tértem át. Vagy negyedóra múlva tudálékos barátunk beszéd közben, dadogva keres valami kifejezést, egyedi idiómát, de nem találja, és olyasmit mond helyette, mintha magyarul „csődöt mondott” helyett azt mondaná „kinyújtotta a lábát”. (Ez a héber idiómája a csődnek.) Kisegítettem őt a zavarából.

– Hát ezt honnan vetted? – kérdeztem, tiltakozva az ellen, hogy önkényesen halandzsázzak neki. Ez nincs a Ben Jehudában (szótár).

– Nem szótárból tudom. De biztosan benne van.

– Ki van zárva! (Tessék! Már a nagy Ben Jehuda szótárt is betéve tudja.)

– Keresd meg.

Barátunk nagy vehemenciával nekimegy a szótárnak, én pedig odasúgom a háziasszonynak, hogy keresse csak, úgysem találja!

Úgy is volt. Pedáns barátunk kereste, kereste, aztán suttymban visszatette a szótárt és beszállt a modern festészetről való vitába.

Nem tudta a „szemrehányás” héber kifejezését. Megmondtam neki: „áni mone ló” – ő tehát a מונה alatt kereste, holott ez a נוה gyök hifilje.

Az átlagember minimális héber tudásának mértéke tehát: hogy meg tudja találni a szó gyökerét a szótárban. Már tudniillik az, aki azzal henceg, hogy tud héberül.

Nem tudom, parlamentünk képviselői közül hányan képesek erre. De ez nem is érinti az én munkakörömet. Hány paraszt tagjuk volt az európai parlamenteknek, akik nem ismerték anyanyelvük grammatikáját. Az én feladatom tehát csakis a nyelv tisztasága, világos értelme, s hogy ne legyen félreérthető. Ez pedig nem függ sem a Biblia, sem a Talmud-tudástól, sem az írói tehetségtől, hanem csakis a nyelvérzéktől. A héber nyelv csodálatosan fejlett, tehát roppant bonyodalmas gépezet (szabály: minél fejlettebb egy organizmus, annál bonyodalmasabb), melynek legparányibb csavarja is a maga helyét követeli. És e gépezetnek pontos funkcióját éppen ezeknek az apró csavaroknak vagy billentyűknek a rendellenes, szokatlan, meglepésztő elhelyezése zavarja a képviselők beszédeiben – és úgyszólván kivétel nélkül. Ezek az apró kis kellékek pedig a nyelv kötőszavai, határozói stb., amelyek zavarokat idézhetnek elő. Ezek a zavarok háromfélék: 1.) a mondat érthetlensége, 2.) a mondat kétértelműsége, 3.) a mondat ellenkező értelme. S e tévedéseknek nyelvtörténelmi oka van. Amíg a héber nem volt a mindennapos beszélgetés nyelve, pontossága automatikus volt, mert kizárólag mint bibliai vagy talmudi idézet, préselt forma volt. Ez a préselt virág évezredekken keresztül megőrizte ősi illatát. De amint életre kelt, prózai lett, és az utca lázas tempója zavarossá tette. És míg a beszélő ember hang- s taglejtésekkel megérteti magát valahogy, addig az írásbeli nyelv néha rejtély, néha rejtvény, néha pedig egyetlenegy kötőszó miatt a feje tetejére áll.

Ez a szabály többé-kevésbé minden nyelvben kötelez. Csak a minap olvastam például az egyik magyar lapban: „Ők nem elégszenek meg csak azzal, ha a lopott holmit visszakapják.” – No – mondom magamban –, ezek jó emberek, persze hogy visszajár nekik a lopott holmi, mért elégedjenek meg anélkül? Többet ennél nem akarnak a szegény tolvajtól, éppen csak a lopott holmit. Továbbolvasva aztán kiderül, hogy használati díjat is követelnek. Itt a „csak” szócska nem csak hogy fölösleges, de fordított értelmet ad a mondatnak.

Csak azért disszertáltam ezt a nyelvtudományt, hogy valamiképpen szemléltessem, hogy Kneszetszeli munkánk (mert még három segéd nyelv-foltozóm van) nem is olyan unalmas. Már Goethe is megmonda: A tévedések lehetősége végtelen.

– Ehelyütt hangsúlyozni kívánom, hogy a képviselők között egyedüli talpig úriember a mizrahista, magyar származású Pinhász volt. Igazi talmudtudós, aki egyízben tréfálkozva, de hálásan monda:

– Maga tulajdonképpen becsap engem. Úgy hozám igazítja a javításait, hogy első percben magam is azt hiszem, én írtam így.

Nagy komplementum volt ez számomra.

Író alig van a Kneszetben. Legalábbis elenyészően kevés. Az egyetlen irodalmi-díjas fiatal prózaíró, kinek minden beszéde morális, briliáns, haluci szózat, de nyelve kavicsos, tele értelemzavarokkal.

Vannak úgynevezett nagyszerű szónokok, akik választékos nyelvet beszélnek, de ez még nem jelenti azt, hogy a tiszta, világos egyértelműség szempontjából makulátlanok.

Egyetlen úr van az egész tisztelt Házban, akinek derogál, hogy hozzányúljanak az ő stílusához. Nem is adja le beszédeit a szerkesztőségbe. „Légyen meg az ő akarata.” Járjon zsírfoltos ruhában. Nagy meszterem, Blau professzor szokta volt mondani: „Demokratikus országban élünk, minden polgárnak teljes jogában áll saját magát kompromittálni.”

3.

Ha egy ideál megvalósul.

„Egy” ideál? „Egy” ideál sok van. „Az” ideál csak egy.

Ülök a Kneszetben és figyelem a Nagy Gyülekezetet. Fent ülök az elnöki emelvényen, a Ház elnökétől jobbra, vagy kétméternyi távolságban, kissé hátrább mögötte, úgy, hogy őt is figyelhetem.

Hát ez az.

Azazhogy – nem. Még nem az egész. Még hiányzik a fő: az Államelnök.

A Ház elnöke: Jozsef Sprinzák, a neve kissé zavar, lehetne héber is. Például Maszozet, Jozsef Maszozet. A nevek nem kötnek asszociációt, hanem már szereplő történelmi nevek. Tiszta gróf nevét senki se magyarázta, pedig eléggé tisztelték s eléggé utálták. Ady nevét se magyarázták. A Maszozet név zenés. Kár. Sovinizmus ez? Mert undorodom a sovinizmustól. A patriotizmus karikatúrája. Mint ahogy a termékeny szerelem karikatúrája a szerelmi gyilkosság. Az esztétikában nem kell sovinizmus.

A házelnök: Van szerencsém megnyitni...

Én nem hallom. Én egy százhusz tagú orkesztert hallok, egy oratóriumot... „megnyitottuk a Gyülekezetet igazságossággal és történelmi joggal...” ... én joggal ülök itt és hallom a Próféták oratóriumát... tizenhat éves koromban kidobtak a jesivából cionizmusom miatt... „Vigyázni a Gyülekezet becsületére...” ... én vigyáztam a zsidó nép becsületére a Meteor kávéházban, és pofon vágtam Tölgy Mihályt, amikor röhögve valami szójátékot csinált a Herzl névre... aztán hozott négy csibészt, akik utánam jöttek a Városligetbe és összeverték... „én tiltakozom”... vita... a zenekar hangolja a zeneszerszámokat... kakofónia... de muszáj hangolni... „nem a maga dolga”... nem a maga dolga, Feuerstein, hogy mit

ír Szabolcsi a cionistákról!... valaki arabul beszél. „Nagy, nagy nap ez, nagyfontosságú pillanat”... igen, igen... „az igazság az uralom alapja”... nagyon helyes... az arabok testvértörzsünk nekünk... „szabadság, nyugalom, béke”... „példája leszünk a világ kultúrájának”... – Alharizi és Juda Halévi arabul is írt...

Vajon megváltozik-e a világ hozzánk való viszonya?

Ha ezt a viszonyt az antiszemitizmus szóval leegyszerűsítjük, akkor a válasz: nem. Az eddigi, évezredes zsidóellenesség természetrajza szerint nincs kilátás arra, hogy valaha úgy nézzenek ránk, mint például a cseh vagy a finn népre. Ha el is fogadjuk a marxista teóriát, hogy a zsidógyűlölet oka gazdasági érdek, akkor is csak a diagnózist állapítottuk meg és nem a gyógymódot. Mert hiszen gazdasági érdekek mindig lesznek, bármilyen rezsim uralkodik is a világon. A zsidó állam ténye valószínűleg csökkenteni fogja a lenézést és növelheti a tiszteletérzést irántunk... Hát ez az! Minden lehető eszközt meg kell ragadnunk, hogy a világ tisztelettel nézzen ránk. A Biblia eme retorikus kérdését: Lama jonru hagójim végigvonul az összes korholásokon és figyelmeztetéseken át így is: „nehogy a népek szégyene”, vagy „a népek gyalázata légy”. Ez tehát ma legsúlyosabb feladatunk s legsürgetőbb problémánk kell hogy legyen; az irodalom, a művészet arra legyen összpontosítva, hogy kultúránk, azaz *szép nép* legyünk. Egyedüli gáluti tulajdonságunk, mely szép és jó, az az igyekvésünk, hogy túltegyünk a gazdanép jóságán-szépségén. A zsidó államnak sokszorosan meg kell hatványoznia ezt a törekvést.

De ehhez aztán az kell, hogy rámutassunk a hibákra. Hogy ne tussoljuk el csúfságainkat.

Hogy ráolvassunk a moralításra, mint hazaárlásra, mint ötödik hadoszlopra.

„Aki magába fojtja próféciját (feddését), megöli az Isten” – mondják bölcseink.

4.

Úgy készültem az Államelnök felesketésére, mint Múzsámmal, a szépséges Euterpével való lakodalmamra. Poémámnak formáját is megsúgta már menyasszonyom. És azt is, hogy az eskü formáját versembe rímeljem bele.

Semmi se lett az egészből, nem kaptam helyet az ünnepélyre.

Így. Egyszerűen.

Hazautaztam Tel-Avivba.

És mert hazautaztam: „kikaptam”. Megróttak, hogy „engedély nélkül” utaztam haza.

Ki rótt meg? Ki intézte el, hogy ne legyen helyem életem legragyogóbb ünnepélyén?

Egy párt-protezsé, akit pártja a parlament stilizátor munkakörnyezetébe beledugott. Egy ember, aki hat éven keresztül nem hagyott élni s dolgozni. Aki megfosztott dolgozósobámtól, asztalomtól, főszerkesztői hatáskörömtől, aki a protokoll kiadvá-

nyaira odanyomatta a nevét, mint szerkesztőét. Aki sajtóban is támadta jogaimat, mint a parlament stilizátora.

Aki egyszer teljes nyíltsággal kitört: „Hát okvetlen itt is *magyar* kell az élen?!”

Állami sznobok

1.

Miután álomszerűen ünnepi entuziazmusomól felocsúdtam, elkezdtem figyelni a képviselőház tagjait – nem csak héber tudásuk szempontjából. Persze, hogy az első, ami szembetűnt, a sznobizmusuk volt. A sznobbal is úgy vagyunk, mint a hálátlan hülyével: hirtelen nem ismer meg. Rád néz, és nem ismer. Csakhogy annak legalább joga van rá: szívésséget tettél neki. A sznobba hülyült vissza, minden ok nélkül hályogot kap, s úgy megy el melletted, mintha nem látna, holott azt akarja mutatni, hogy lát, de nem vesz észre.

Bemegyek egy nagy, úgynevezett nemzeti hivatalba, melynek éveken keresztül dolgoztam. Bejön az igazgató, s minthogy régóta nem láttam, odaszól nekik közismert, pajtásos, orosz szólással:

– Salom! Kurilka él, hálaisten!

Erre ő teljesen idegenül elfogadja a kezemet, rám néz, aztán odafordul az egyik hivatalnokhoz és tüntető sűgással, de úgy, hogy én jobban halljam, mint a hivatalnok: „Ki ez az ember?” – és bemegy a másik szobába.

– Mióta van ez neki, szegénynek? – kérdem a hivatalnokot.

– Amióta képviselő – sűgja a hivatalnok.

Erre megírtam egy lap humoros rubrikájában, hogy dr. Sarl, azután, hogy megválasztották képviselőnek, hazament és alig lépett be a szobába, párás csetepatét csinált a feleségének:

– Ki ez a férfi? – mutatott a tükörre.

– Te hülye, hiszen te vagy az!

Van még egynéhány ehhez hasonló, akik nemcsak a barátaikra, de saját magukra sem ismernek rá, amióta képviselők. Ezek egész külön hangsúlylyal, két hüvelykujjukat hónuk alá dugva mondják: „Nagyon nem vagyok megelégedve ezzel a törvényjavaslattal...” Nem hogy a pártja, hanem ő, Ő nincs megelégedve. Ha legalább így mondaná Mihaszna úr: „mi nem vagyunk megelégedve”. S mindez egyetlen éjszaka jött rá szegény emberre. Nem rejtély ez? Freudi álommegvalósulás. Egész életén át Én-ről álmodott. Itt jöttem rá egy újfajta nyelvbetegségre, melyről az esztétika nem tudott, a nyelv-

sznobizmusra. Erre a héber nyelv különösképpen alkalmas. Magyar analógiája az ismert Protzné idegen szóhasználata: „Nem engedek a negyvenkilencből, nem megyek kompromittációra!” A héber sznob nem szereti az „elhasznált” szavakat (uraságtól levetett ruha), neki már csak a Biblia stílusa imponál. Csakhogy ő a bibliai stílusból – amihez nem ért – csupán egy-egy szót használ, de mindig ott, ahová nem illik, és így Salamon király példázata jön ki belőle: „Arany orrkarika a disznó ormányon.” Vagyis őnagysága felvesz egy briliánstűt piszkos mosogatóruhájára és elmegy a pacalvásárra. És ha szerény, prózai, de rendes szóval helyreigazítjuk, morfondíroz az istenadta, persze nem a szerkesztőség előtt. Ezzel szemben akadnak olyanok, akik kérdésekkel fordulnak a szerkesztőséghez. De ezek alapján véve tudnak héberül.

2.

Megalakult a Héber Nyelv Akadémia.

Tagjainak száma nem lehet kevesebb tizenötnél és nem lehet több huszonháromnál.

Ez alkalommal válaszolok azokra a levelekre, melyekben azt kérdezik tőlem, miért nem választották be csekélységemet az akadémiai tagok sorába

Elsősorban azért, mert az Akadémia kuratóriumának jogában van azt bevélasztani, akit jónak lát, ez a jog pedig minden kérdést kizár. Ennyi tulajdonképpen elegendő is volna válaszképpen, ha még egy körülmény nem játszana itt igen fontos szerepet. Ez a „körülmény” pedig professzor Tur-Szináj, az Egyetem nagytudású orientalistája, aki széles körű, imponáló tudásán kívül még egy emberi tulajdonsággal bír: „ember ő és nem angyal”. Ez pedig a következőkből fog kitűnni.

Egynéhány évvel ezelőtt rájöttem egy kulcsra, amelynek segítségével sikerült megfejtenem azt az érthetetlen ivrit nyelvtani jelenséget, hogy egy gyöknek több értelme van, melyeknek semmi közük egymáshoz. Megboldogult professzor Klein Sámuel, kinek az alaprendszer nagyon megtetszett, úgyszintén professzor Bergmann is, azt tanácsolták professzor Tur-Szinájnak, hogy hívjon meg engem

egy előadásra. Professzor Tur-Szináj valószínűleg azt hitte – mondott is később valami ilyesfélét –, hogy a héber poézisről fogok előadást tartani. Meg is hívott „nagy titokban”, mert nincs doktorátusom! – Az előadást megelőző estén kis házi ünnepséget is rendezett, felesége zongorázott, meghívtak egy hegedűművészt is, kislányuk pedig balettet táncolt, a professzor maga pedig igen szellemesen konferált. Volt vagy húsz igen előkelő vendég. Rám is kiróttak egy kis előadást, mondjam el, hogy gyúrom én él-ményeimet verissé, novellává, regénnyé.

Nem ilyen kellemesen zajlott le másnap az akadémiai előadás. A professzor katedrájának aulája tömve volt. (Fakultásának, az orientalizmusnak akkoriban mindössze nyolc hallgatója volt.) Mikor megtudta, hogy előadásom tárgya filológia, roppant ideges lett. De amikor aztán egyik felfedezésem a hallgatóság tapsal fogadta (valószínűleg azért hágták át az egyetemi előadások tapsot tiltó szabályát, mert költő-vendég voltam) – a vendéglátó professzor teljesen elvesztette humorát. Az előadás végeztével pedig olyan goromba lett, hogy négy diák tüntetően felállott, s otthagya a termet.

Előadásomnak könyvalakban való megjelenése előtt kértem tőle egy rövid kis előszót, amit bőszen megtagadott. Valamivel később tanítványai arról értesítettek, hogy a professzor nem nagyon tartózkodik elméletemtől, és következtetéseimet vígan felhasználja. Mostanában már azt is hallottam, hogy könyveimet nyíltan ajánlja hallgatóinak.

Hát ezért nem lehetek a Nyelv Akadémiájának tagja.

Én viszont nagyon szívesen látnám a professzort, akit kivételes orientális tudásáért nagyra becsülök, a Kneszet tagjaként, hogy alkalmam lenne megmutatni neki, jöttányit se neheztelek rá, és odaadással vigyázok arra, hogy nyelve tiszta, világos és minden tekintetben pontos legyen – nem úgy, mint könyveiben. És nem olyan, mint az Akadémia egynéhány tagjának nyelve.

Grammatikát tudni, mint már fent kifejtettem, még korántsem jelenti az, hogy héberül tudni. Ismerek egy héber dikduk (nyelvtan) tanárt, aki nem tud egy hibátlan összetett mondatot papírra vetni. Volt egy lapszerkesztő, aki különleges élvezettel javította cikkeimet. Ha azt írtam „mert”, kihúzta, és azt írta helyette „mivelhogy”; következő alkalommal „mivelhogyt” írtam, kihúzta és azt írta helyette: „mert”. Ha azt írtam „mégis”, azt írta „mindazonáltal”. Egyszer így írtam: „holott-pedig-habár figyelmeztettem rá” stb. Erre a szerkesztő úr kihúzta mindháromat, s azt írta helyette: „Dacára annak, hogy figyelmeztettem rá...” Aztán meghalt szegény. Mély gyászomon kívül még bosszankodtam is, sze-

rettem volna ezt a kedves, végtelen játékot végigjátszani vele.

Nem véletlen, hogy a javító szerkesztő urak piros tintával javítanak. Ők maguk nem pirulnak.

Mikor Bialik verseskötetemet szerkesztette, szabad kezet engedtem neki: amelyik vers vagy strófa nem tetszik neki, dobja ki irgalmatlanul. Egyszer egyik versem margójára ezt írta: „...kudsztra! (Magyarul azt jelenti: Ocsmány!) S rögtön utána: „Hátha mégse? Kóser!”

3.

Hatvannyolc könyvet írtam eddig versben s prózában.

Ebből megjelent huszonöt eredeti és huszonegy fordítás.

Színházak számára fordítottam huszonötöt. Ebből előadtak tizenötöt.

A lapokban megjelent cikkek körülbelül tízkötetnyit tesznek ki (a *Lev Chadav* és a *Hamachar* c. folyóirataimat beleszámítva).

Nem volt eredeti könyvem, amely körül nem támadtak volna viták a tulajdonképpeni héber olvasóközönség körében, a kibucokban és tanítók között.

Mint ahogy már régen leszoktam a rólam írt kritikák olvasásáról, nem tudom, mi a pozitív s negatív kritikák arányszáma. Barátaim azt állítják, hogy az arány tíz a százhoz a negatív javára. Az már egymagában véve is elég pozitív kritika, sőt elsőrangú. De van még egy pozitív kritikaféle: az elhallgatás.

Egy könyvem úton van. Első, rövid tervezete „Hogy született meg az irodalom?” címen megjelent egy hetilapban folytatásokban, de mint ahogy egynéhány kritikus igen jó véleményt nyilvánított róla szóban és írásban, kibővítettem körülbelül háromszorosára, átalakítottam szimpozion-formára és más címet is adtam neki: Az írásművészet.

Van egy be nem fejezett eposzom: *Joszele Téglási*, a száz évvel ezelőtt élt magyar zsidó Toldiról, akiről nagyanyám és idősebb nővérem meséltek nekem kiskoromban.

4.

A színházak hermetikusan el vannak zárva előttem. Az Ohel és Habima bölcs aggastyánjai engem tartanak öregnek. A Kameri idegen nyelvekből lefordított darabokat ad elő, s ha nagyritkán szerepel is műsorán eredeti mű, akkor az csak az igazgató iskolatársainak hátulgombolós munkája lehet, vagy – ami még rosszabb – párt-nebulóké. Példa erre – ez különösen a magyar olvasóközönséget érdekli –,

hogy már két éve ajánlom Móricz Zsigmond zseniális darabját, a *Légy jó mindhalálígot*. Hiába érvelek azzal, hogy ez már a Magyarországról jött közönség számára is kasszadarab lenne. A darabok kompetensei a színházakban az úgynevezett „fiatalok” (korhatár nincs megszabva). Tulajdonképpen már Bialiknál kezdték a megvető gyűlöletet, aki nyílt skandallumot rendezett egy ilyen ifjú titánnak a Bét-Ám zsúfolt közönsége előtt. Nemrégiben azzal fordult hozzám egy nagy irodalmi múltú író: „Te egész életedben 'Helyet az ifjúságnak!' jelisével harcoltál, szerezz számomra egy kis protekciót nálunk!” Snéur egyszer azt írta: „Úgy vagyunk velük, mint a strandon álló kétnullás bódékkal, ahová az ember be akar nyitni, „foglalt!”

S a rádió.

Éveken át hallom a héber óra igazgatójától szóban és írásban, mennyire „istenít” engem, de ez csak amolyan plátói istenítés. Amikor visszaérkeztem Amerikából, nagy meglepetés ért: meghívó egy Amerikáról tartandó rádió-előadásra. De csakhamar kiderült, hogy egy, a programban hirtelen előállott változás okozta lyukat akarnak velem betömni. Nem baj! Egy rádiótisztviselő felhívta a szpíkerkiszasszonyt, hogy előadásomat illenék bevezetni azzal, hogy milyen kitüntetések értek Amerikában: díszdoktorátus Chicagóban, a washingtoni Library of Congress meghívása és kérelme, hogy személyesen adjam át *A nagy örület* című regényem angol fordítását, ami megtisztelő és ünnepélyes ceremóniával járt, s héber íróval első ízben esett meg. Ezt a kérel-

met a szpíker kategorikusan megtagadta azzal hogy erre utasítása van. Ez a megtiszteltetés már kissé sok volt a héber rádióknak. De azért a héber óra vezetője továbbra is „istenít”. Úgy látszik, minden szeretetmegnyilvánulást és elismerést halálom utánra tartogatják; akkor aztán majd rákezdnek a felfedezési hallelujára. És a rádió is újra zümmögni fogja: *Jerusolájim, Jerusolájim, báiri pánájich livnéch.*²

Rámát Gánban, ahol húsz éven át egyetlen előadás megtartására sem kértek fel a Béth Haezrachban, el fognak majd nevezni rólam egy ligetet, amelynek egyik fájára valamelyik utódom felakasztja majd élete üres batyuját, és végrendelete egyetlen mondatra így hangzik: Hodie Mihi, Frász Tibi.

Halálom után a hasamból dob, a koponyámból edény ...

Tükörképünknek bókolnak ábitattal:

A volt- és nincsenek odalent.

S habár rájuk mosolyog a Halálangyal

Szvíük parázna, hályogszemük kancsal:

Ím hetven könyvet összekent,

Be jó érzés, be jó öntudat.

Én fent élek, te a bant alatt. /

Oh, halleluja, halleluja, szent, szent, szent.

Mégis csak az egyetemnek testálom a tisztelt testemet. Hátha az egyetemi ifjúság – ha már tőlem nem tanult semmit, legalább rólam fog tudni valamit. Ha nem is a lelkemtől, legalább a testemtől.

A végtelen örökkévalóság felé

I.

Szó sincs róla, nagy korszak, amelyben élek. De én megelégedtem volna sokkal kisebbel is. A nagy korszakok csak az utánunk következő nemzedékeknek lesznek érdekesek. Rémgény, amelyből a történelem idillt formál. Azt hiszem, hogy az összes műzsák legaljasabbja mégis Clio, a történelemírás ördögasszonya. Ez a nő egyszerűen nem engedi tanulni az embert, okulni a múltak tanulságain, gyalázatán. Ferdít, kihagy, toldoz-foldoz, sőt mi több: rúzsos, púderez. Milyen gyönyörű volt a római birodalom, a nép. Milyen édesen főzték meg a legyőzött népek gyerekeit. Tán meg is sózták őket! És a jámbor, istenfélő, hősi kereszties hadak. Akik a szegény, tizenkét éves, éretlen kislányokat is boldoggá tették lovagias szerelmükkel. És a nagy francia király mأمorkorszaka, a parfümös, brilián-

tos estélyek, a graciózus quadrille táncok! Tánc és tánc között félrevonultak egymás feleségeivel és feláldozták magukat nagylelkűen, nem bánták, ha az édes esetleg megrongálódik egész életére. Kölcsönösen. Közben egészen kellemes volt látni a kerítésen túl a rongyos, csonttá fogyott gyermekeket, akiknek a kutyáktól otthagytott csontokat dobták oda vidám hahotával. És az ezt követő cirkusz, az elégtétel, amikor egymásután hulltak, hulltak, hulltak a levágott, fehérparókás, púderes fejcskék a fűrészpóros kosárba. Istenem, beh gyönyörű! Óh, hogyan is lirizálta e korszakot a dekadens, „cionista”, finom Szabolcsi Lajos:

Lajos király selyemcipőben jár a vizeken,

Jer drágám és csókolj le a szemem.

És így tovább, így tovább...

Én most megint nekiült Clio asszony, foltozza, vasalja, fehérrózsásra mázolja aludt vércafatos mozivásznát, hogy minden korok legpokolibb polipjának portréját rávetítse. Esküszöm, hogy a későszülött, *diluvium* előtti (a földtörténet jelenlegi előtti korszaka – a *szerk.*) Andreas Schauchzeri (óriás szalamandra – a *szerk.*) a nagy hódító galériájában áll majd, mind a korszak hőse.

Mert senki nem tanult a kataklizmából.

S a legkevésbé mi, magunk nem tanultunk.

A vészből nem, de Adolf Abscheuechararitól igen.

A saját vércafatos szakállunkon nem érünk rá elmélni, hogy el vagyunk foglalva testünk-lelkünk bomlasztásával, mely máris miazmásodik. A Phönix hamvaiból kis, kefe bajuszu pofa vigyorgó ránk: „Kioperáltam belőletek azt a nyavaját, amit lelkiismeretnek neveznek!”

A bömbölő szent héber betűket a választási gorilla-harcok urnáiba vetik. Lelkünk Biblia ihlette színei krematóriumi hamvakká szűrülnek. A Tanúk nyelve lángokban ég, a betűk repdesnek. A szent betűk már csak életünk kereteit szimbolizálják.

2.

Lányom ikreket szült. Két fiút.

– Gratulálok! Milyenek a gyerekek?

– Semmi különös, egyszerűen zsenik.

A Brit-milán jöttem rá a szimbólumra. Ha megszületik a zsidó, mindjárt három dologra készítik fel, darabokat vágnak belőle (mila), a bőrét tépik (pesik), a vérét szívják (meolca).

– Hogy tetszenek? – kérdi lányom.

– Most már érted, miért szeretjük annyira ezt a kis Hazát?

Éjfélkor hallom Nagyapa hangját:

– No, kölok, most a fal felé fordulok, s elszunyadok egy kis örökkévalóságnyira. Ezennel átadlak ennek a két jövődöbéli Nagyapa kezébe. Ömleszük át a vérükbe – nem azt, amit tanultál, hanem amit tapasztaltál. No, jó éjszakát! Majd elfelejtetem. Életemnek első felét én irányítottam, a második felét pedig egy páros csillag. Abban a percben, amikor azt a földet érintette a lábad (emlékszel? Egy arab hordár vitt a hátán a csónakból, s ő tett le a Földre.) Már is az ő kezükben voltak.

Ők sugalmazták neked, hogy :

*Két kezéd körmét a Földbe vájom
Magszántom és megtermékenyítem:
Két őspalántának talaja a Föld.
Az egyik pálma, Jerusolájim,
A másik cédrus napsütése, Isten:
Mózes varázsbotja Fáraók előtt.*

Emlékszel-e, amikor a Haifa–Názáreti út kavicsát róttad, mit dalolgattál?

*Törd csak, törd az utat,
Furd, csak furd a kutat
Jön a két Herold-olé:
Egyik a séfárt fújja,
A másíknak az ujja
Mutat a Cion-begy felé!*

...És vidd el majd őket a Herzfeld hora iskolájába... Itaj, háj, háj Jerusalaím. Jerusolájim... áájim...

Ma hallottam életemben először: *Szábá*.

Nekem szólt két szájból egyszerre. Meghökkenem egy percre.

Persze, persze.

Este van.

Három dologra neveltem önmagam egy életen.

Hogy ne féljek a haláltól.

Hogy ne bosszuljak meg semmit senkin a világon.

Hogy minden személyes bajomat, tragédiámat a humoros oldaláról lássam.

Sikerült.

A halált minden esete várom. Hogy reggelre holtan kelek fel. Hogy is mondta az édes Szőke Szakáll?: Sag' schon! Meghaltam! Na és?

A bosszú helyett arra gondolok: mi lesz itt huszonöt év múlva. Vagy ötven év múlva. Hol leszünk mi akkor, én is, ő is?

És, hogy nincs egy-két tonna papírom, hogy kiadhassam még egynéhány könyvemet? Hát nem az a fontos, hogy megírtam? Maga az írás, a megírás a szerelmi légyott. Ki gondol ilyenkor a gyerekekre?

Hogy nem fejeztem be époszomat a Joszeie Tallását? Sag' schon. Megzavarta valaki a légyotomat. Megtörtént. Hogy mondja Marton Ernő? „Hidd el, nem rosszakaratból tette!” Egy kis jóakarattal úgyis fehér holló.

Hogy mindenki kap irodalmi díjakat, csak én nem? Ötven év múlva találkoznak majd a másvilágon, ott kölcsönkérek a díjasoktól egynéhány fontot cigarettára. S egy náci lángján rágyújtok majd.

Ott találkozom majd Bialikkal. Viszek neki egy rakás viccet. Úgy fog röhögni, a nagy unalmában szundikáló Örökkévalóság felretten, s rákiált: Micsoda szemtelenség ez, így röhögni?

Aztán bemutatom őt Nagyapának: „Szintén zenész?” Én legalább Bialik-díjat kaptam, Bialik azt se!

Aztán lefekszünk egy-egy jégfelhőre, nehogy a könyörületesség hámszínja kikezdje lelkünket és elalszunk néhány trillió évre. Hogy mi lesz aztán? Majd megkérdem Einsteint. Ő tudja.

Csitt! A szférák zenéje halkán megszólal.

Zafir, jáspis és topáz,
Ápold lelked, rá vigyázz!
Csillagkórus sófárt trombitál
Hétsezer szebb az minden hajnalnál.
Ámen.

UTÓSZÓ

Úgyse írtam meg azt, amit akartam

JEGYZETEK

- 1 Természetesen Hameiri szövegében Oroszország alatt, a Szovjetuniót kell ekkor érteni – éppen kialakulóban volt, amikor a költő elhagyta ezt az Oroszországból Szovjetunióvá avanszáló területet, hatalmat. S ezért nem állt rá a nyelve. Mai olvasattal többször is aktuális „mardi” nyelvhasználata. (A szerk.)
- 2 Leghíresebb „A Cion-hegy ormáról” című versének egy strófája, amiről sokan úgy tudják és éneklük, hogy zsol-társzöveg.

* Avigdor Hameiri a Patai féle *Múlt és Jövő* (1912–1944) vezető személyisége volt – költőként, publicistaként, prózáíróként egyaránt. Olyan programadó, meghatározó szelleme, mint a *Nyugat* első – a nagy – korszakának Ady Endre. Sőt, Hameiri akkor is megtartotta ezt a szerepét – hála Patai Józsefnek –, amikor hazát és kontinenst váltott első világháborús tapasztalatai okán, s vissza sem térve a hadifogságból, Palesztinába alijázott.

A folyóirat egyik meghatározó szükséglete, hogy legyen egy (két, három?) vezéregyénisége, szerzője, aki megadja a hangot, az irányt, ami összetéveszthetetlenül jellemzi az adott fórumot a „kulturális erőter”-ben. A jelenlegi *Múlt és Jövő* hátán vivő nemzedék csoportos távoztával, és az utánuk lépők híjával, egyre jobban érezzük az effajta erők tátongó hiányát.

Ezért válhatott nekünk is meghatározó szerzőnké Avigdor Hameiri, még ha 1970-ben életformát váltott is. De nem életet, mert, ha a háttérből is, de hangsúlyos létezésével erősíti lapunkat különböző egykori sajtótermékekből föl-fölbukkanó verseivel, amelyeket nagy kedvvel teszünk közzé, ha a bűvárlásaink során rájuk lelünk. (Sajnos ma nem élnek Magyarországon héberül tudó, s a héber irodalom iránt érdeklődő költők.) Azonban Hameiri legfontosabb hozzájárulása a mi ügyünkhöz és folyóiratunkhoz *A daloló máglya* kiadatlan életrajzi elbeszélése, amelyből nem először közlünk régi-új (mondhatjuk: örök) aktualitása okán. (A napló felfedezését, történetét 2010/1-es számunkban mutattuk be. „Kézirat az Atlantiszról, Avigdor Hameiri önéletrajzai”.)

S való igaz – már az egész emlékezést megjelentethettük volna. S nem jogos a hárítás: „nem olyan időköt élünk.” Nem a terjedelem, de a szöveg alapos megkutatása, jegyzetelése késlelteti ezt a kiadást, nem mintha ez bármire is mentségtül szolgálna. (A filológiai, történelmi háttérkutató hiánya az itt közölt szövegen is meglátszik.)

Izrael 75. évfordulójának szentelt számunknak nem is lehetett volna aktuálisabb felvezetése, mint *A daloló máglya* utolsó fejezetei. Ugyanis ezek az államalapítást nemcsak a szülőfájdalmi közben ábrázolják szemtanú-hitelesen, hanem vizionálják az új(kora?)szülött állam jövőjét is. Próféta-látással a belső széthúzást, a kicsinyes meghasonlást már a közel kétezer év utáni feltámadás csodája pillanatában is érzékeli. Sőt, lehet, ünneprontó módon, de szóvá is teszi. Akkor. Frissen, elsőként felmutatott igazságaival nem is vált populárisá kortársai között. Azonban keserű próféciái éppen napjainkban válnak valóra, oly dermesztő aktualitással. S mi számít más, mint az igazság? Legyen az akár érdekekbe vágó, antipatikus, sebző, s ezért összeférhetetlen. (Mai kifejezéssel: „megosztó”.)

Ezért – is – azonosul vele kései követője, tanítványa. Mélyen megértve sértődöttségét, életműve befogadatlanságán érzett keserűségét, komor humorán áttűző fájdalmát.

Bár ne lettek volna oly találóak az előrelátásai, amely látásmód a folyóirat meghatározó alkotójának alapvető munkaeszköze és nem túl hálás feladata.

Jó lenne abban hinni, hogy Avigdor Hameiri munkatársul hívása hozzánk a 21. században – igaz, még csak szamizdat-részünkről – megadja az elégtételt, s ő – ha számunkra visszaigazolhatóan is, de – tud róla.

K. J.